

J A Z Y K O V Ě D N Ě

A K T U A L I T Y

Časopis
Jazykovědného sdružení České republiky

roč. LIII – 2016

č. 1 a 2

http://jazykovednesdruzeni.cz/jaz_akt.htm

ISSN 1212-5326

Onomatopoické interjekce z hlediska jejich produktorů v současné české próze

Josef Štěpán

stepan.josef@centrum.cz

Věnováno Oldřichu Uličnému (*29. 9. 1936)

Abstract: Onomatopoeic Interjections from the Point of View of their Producers in Contemporary Czech Prose. The article offers a semantic classification of onomatopoeic interjections excerpted from contemporary Czech prose. The investigated interjections are imitations of various sounds by the speech sounds of the Czech language. The variants of the onomatopoeic interjections in Czech prose, determined both by the writer's subjective choice and the objective repertory of the speech sounds in Czech, are briefly commented on. Crucially, the article suggests that interjections are structured into a hierarchic system according to the producers of the individual sounds. The system involves four basic semantic types: (a) sounds produced by human beings (connected especially with breathing), (b) sounds produced by objects used by human beings (means of transport etc.), (c) sounds of other living creatures, (d) sounds of natural phenomena.

Key words: contemporary Czech prose, onomatopoeic interjections, sound imitation.

1. Úvodem

Interjekce jsou nejméně frekventovaným slovním druhem v jazyce, převažují mezi nimi kontaktové, méně časté jsou emocionální a zcela ojedinělé onomatopoické interjekce (Ludvíková 1985, s. 96). Nízká frekvence interjekcí je dána tím, že se nacházejí na periférii jazykového systému, což se projevuje už kombinacemi hlásek (grafémů), jež u ostatních slovních druhů nejsou v češtině běžné (*fi, pf, žuch*). Onomatopoické (zvukomalebné, imitující) interjekce napodobují „zvuky“ člověka i živého a neživého světa, který ho obklopuje, v lidské řeči, nejde o jejich zvukový snímek, „fotografii“, ale o jejich hláskový přepis, který je jednak vždy trochu subjektivní, jednak je objektivně vázán na repertoár hlásek v češtině, na jejich kvalitu. Jde o aktivní odraz zvuků v jazyce, srov. níže poznámka 3.¹

Protože jsme nevěděli, jaké onomatopoické interjekce budeme vlastně hledat, nemohli jsme použít neanotované elektronické korpusy, ale zvolili jsme **dlouhodobou** excerpci současné původní české prózy, která byla poprvé vydána od roku 1989 do dneška (viz konec článku). V ní se také zkoumá variantnost interjekcí lépe než v autentickém mluveném jazyce. Tato próza totiž zachycuje

¹ Na specifický hláskový sklad onomatopoických interjekcí obdobný v jazycích i nepříbuzných jsme ukázali u interjekcí napodobujících zvuky zvířat (Štěpán 1980).

obrovské množství životních situací současného člověka a právě v nich se objevují onomatopoické interjekce. Je však zajímavé, že známí čeští autoři tyto interjekce téměř neužívají. Proto jsme se museli soustředit na nejsoučasnější spisovatele méně známé, kterých je velké množství a z nichž se jistě někteří vypracují mezi spisovatele oblíbené.

Cílem tohoto příspěvku je na materiálu současné české prózy **sémanticky klasifikovat onomatopoické interjekce z hlediska jejich produktorů**, což je velmi obtížné. Jde ovšem jen o sondu do výzkumu onomatopoických interjekcí,² jejichž repertoár je omezen především tematikou současné prózy (např. na rozdíl od prózy 19. století se méně často zabývá problematikou venkovského života). Uvádíme jen doložený materiál, v němž některé interjekce vlivem různých okolností mohou chybět (např. interjekce *bim bam* pro zvony). Přesto se v našem materiálu objevily jisté interjekce, jichž by mohlo být využito i při přípravě **Akademického slovníku současné češtiny**, který se začíná zpracovávat v Ústavu pro jazyk český (viz webové stránky Ústavu) a jenž by tyto interjekce zaznamenal, protože ne všechny interjekce současné české prózy jsou uvedeny v Slovníku spisovného jazyka českého (srov. níže závěr).

Dříve než se budeme zabývat podrobnou sémantickou klasifikací onomatopoických interjekcí z hlediska jejich produktorů, je třeba si všimnout alespoň stručně **formální (jazykové) variantnosti onomatopoických interjekcí v současné české próze**. Tato variantnost souvisí s písemným (grafickým) zaznamenáváním zvukové stránky těchto interjekcí. Právě při něm se projevuje invence spisovatelů, kteří tyto interjekce více či méně stylizují.

Variantnost onomatopoických interjekcí je opakování grafémů pro samohlásky a souhlásky, opakování, které ve stylizaci prózy nemá hranice, pokud jde o počet grafémů (maximální doložené je opakování *z* v interjekci pro zvuk mouchy). Při popisu variantnosti budeme odkazovat k následující klasifikaci interjekcí podle zvuků jejich produktora.

U **samohlásek** se variantnost onomatopoických interjekcí projevuje jako opakování dlouhých grafémů pro samohlásky, což vyjadřuje zpravidla silnou intenzitu zvuku. U „vysoké“ samohlásky *i* se opakuje dlouhý grafém *í* (u člověka hvízdání a kýchání, brzdění auta, skřípání pumpy, zvuk střely kuše, pískání myši a delfína, zvuk větru) a u „temné“ samohlásky *u* dlouhé grafémy *ú, ů*, přičemž spisovatelé kolísají v diakritickém znaménku: varianta grafému s čárkou (zvuk telefonu, vytí psa, řev opice, zvuk sýčka a výra, zvuk komára, zvuk sirény viz níže oddíl 5) nebo kroužkem (u člověka chrápání, troubení auta, houkání vlaku, zvuk hrdličky, sýčka). Řidčeji se opakuje grafém *á* (zvuk houslí, osla, vrány a racka) a grafém *é* (mečení kozy).

² Pro nedostatek místa se jen krátce zmiňme o nejnovější odborné literatuře věnované českým onomatopoiím: Jejich nejpodrobnější klasifikaci podal O. Uličný (1986), po něm M. U. Fidler(ová) (2010). Stručněji srov. dále Z. Rusínová (1995), J. Táborský (2010), E. Kleňhová (2012), K. Tomova (2012), M. Vondráček (2015) a M. Krzempek(ová) (2015). Na webových stránkách je obrovské množství onomatopoi v nejrůznějších jazycích světa.

U **souhlásek** se variantnost (opakování) projevuje nejčastěji jako dlouhé *r* (u člověka chrčení, kašel a chrápání, dále zvuk telefonu, zvonění budíku, hrkání šicího stroje, zvuk samopalu, vrčení psa, chrochtání prasete, zpěv drozda), dlouhé *s* (syčení spreje, labutě, vzduchu, vařící vody atd.), dlouhé *š* (šoupání nohama, zvuk spreje, šumění stromů), méně časté jsou už dlouhé *f* (u člověka foukání, plivání), dlouhé *h* (u člověka dýchání a zvuk z hrdla) a dlouhé *z* (zvuk pily, včely, mouchy, komára), ojedinělé dlouhé *ř* (řinčení řetězu).

Onomatopoické interjekce jako jednoslabičná slova mohou být užity dvakrát, třikrát atd., nejčastěji se opakuje okazionální interjekce *tak* u střelné zbraně (pětkrát). Dvojslabičné *kuku* u kukačky užil spisovatel pětkrát atd. Trojslabičné *cililink* třikrát u zvonku atd. Dvojslabičné a trojslabičné interjekce svým opakováním vyjadřují rytmus zvuku vlaku atd.

Stejně jako česká nejpodrobnější klasifikace onomatopoických interjekcí našeho jubilanta (Uličný 1986, s. 247–249), která vychází od původce zvuků, také my v tomto článku dále postupujeme od produktorů zvuků, ale třídíme interjekce ještě podrobněji než O. Uličný. **Produktory vytvářejí jistý systém mimojazykové reality (světa)**. Tento systém je ovšem velmi složitý, proto popis produktorů v tomto našem článku, který má někde větší množství skupin, popř. kategorií, může sugerovat jejich přesnou ohraničenost a objektivní jednoznačnost tam, kde jsou ve skutečnosti jen neostré hranice. Jeden produktor může patřit i do více skupin. Možné jsou zde rozdílné názory, objektivitu je možné dosáhnout jen obtížně. Třídění interjekcí podle produktorů abstrahuje od jazykového systému a jeho **teoretickým rámcem je odrazová sémantika**, která vychází z konkrétních situací (životních situací člověka zobrazených v současné próze), v nichž produktoři vytvářejí interjekce.³ Cílem tohoto příspěvku nebyl popis světa produktorů, ale **aktivní odraz** jejich zvuků (ne snímek, fotografie zvuků, nýbrž jejich hláskový přepis) v českých onomatopoických interjekcích.

Rozlišujeme čtyři základní sémantické typy zvuků podle produktorů zvuku. První dva jsou spojeny s člověkem, a to se zvuky, které vydává sám člověk (1), a se zvuky, které vydávají prostředky, které člověk používá při své činnosti, a části těchto předmětů (2). Třetí typ jsou zvuky vydávané živými tvory (vyjma člověka) (3) a konečně jsou to zvuky přírodních úkazů (4). Tyto sémantické typy jsou uvnitř dále klasifikovány podle věcných obsahů a uspořádány tak do hierarchického systému. Okrajově zmíníme případ, kdy jeden produktor napodobuje jiného produktora, jde o onomatopoické interjekce na druhou (5).

³ Toto východisko odrazové sémantiky je formulováno v publikaci Štěpán 1986, s. 12. Tam v seznamu odborné literatury uvádím i další své práce, v nichž jsem vycházel od mimojazykové skutečnosti k formě při výzkumu neurčitých kvantitativ, prostoru, barev, posesivity a času v jazyce.

2.1.3 Neřečový zvuk v ústech

mlaskání:⁴ „**C, c**,“ *mlaskla jazykem Chulda* (Kraus O. 270)

při pití: *Maminka pije – **chlm, chlm, chlm** a pak vrací sklenici svému synu* (Goldflam 36)

zvuk břichomluvice: *V sednici s malými okny měl všude po stěnách rozvěšené hodiny, [...] s břichomluvcem, který dělal **chmr – chmr*** (Kahoun 56)

2.1.4 Vyprazdňování pomocí úst

plivání: „**Pfff...pffuj**,“ *vynořil se na opačné straně mýtiny Albert a vyplivl z úst větvičku jakéhosi keře* (Cerha 49)

prskání: „**Pfrrr**,“ *začal jsem prskat* (Cerha 34), „**Pffff!**“ *vyprskl zase otec –* (Jínová 10)

zvracení: „**UBBBRHÉÉÉ**,“ *zvracela Françoise do hajzlu* (Mařák 26)

2.1.5 Zvuk z hrdla

„**Hhe – ééh!**“ *cuknutím vyrazí z náhle sevřeného hrdla* (Milota 20)

2.2 Člověk způsobuje i jiné zvuky svým tělem, jež nejsou už vnitřními fyziologickými projevy.

šoupání nohama: *Drobná a stará maminka vešla, šoupajíc nohama v papučkách – **šch, šch, šch, ššch, ššch** – položila ruku na rameno* (Goldflam 36)

klapání bot: *Ťap! Ťap! Ťap! Nemilosrdně klapou maratonky* (Pavel 53), *[tʲ]uk, tʲuk, tʲuk, klapaly její ostré podpatky* (Rambousek 113), ***Klap! klap! klap!** rozezní se ptačí ryneček pod kostelem osamělými kroky* (Milota 129)

tʲukání, klepání, úder rukou na nejrůznější předměty má řadu variant: *Nové tʲuk, tʲuk, tʲuk – tentokráte na dveře označené nápisem Ředitel* (Němcová H. 89), *„Haló, tʲuky tʲuk, je někdo doma?“ zatʲuká mi Tomáš na čelo* (Zemanová 29), ***Ťuk-tʲuk-tʲuk** klepal dezertér francouzákem do chladiče* (Navrátil 28), *Na jednou se před stolem objevily dveře [...] **Klep, klep.** Jakmile starý muž ten zvuk zaslechl, znovu si povzdychl* (Tatíčková 6), *„**Buch, buch, buch**,“ někdo zabašil na dveře* (Balabán 100)

tleskání rukama: ***Tlesk..., tlesk**, asi ze dvou míst se opět ozval zvuk k sobě při-kládaných dlaní* (Polák 83)

pleskavý zvuk těla v něčem řídkém: ***Čách** – to plácla dlaň do vody* (Hurník 113), interjekce souvisí se slovesem *čvachtat*

zvuk při nárazu těla: *[p]odjely mi nohy, **prásk**, natáhl jsem se na chodník* (Janota 97), ***Žuch**, svalí se na matraci* (Chochola 12)

⁴ Mlaskáním jako paralingválním zvukem, jeho funkcí, artikulací a písemným záznamem se zabýval u nás J. Vachek (1981, s. 126). V afrických (khoisanských) jazycích v Namibii existují mlaskavé hlásky (Krupa – Genzor – Drozdík 1983, s. 409).

3. Interjekce napodobující zvuky prostředků

Těmito prostředky jsou předměty, které člověk užívá při své činnosti, a části těchto předmětů, jako jsou dopravní prostředky, přístroje, nástroje (zvláště hudební), náčiní, zařízení, zbraně a vůbec věci, které člověk vytvořil a které používá.

3.1 Dopravní prostředek

3.1.1 Auto

Auto má v současné próze nejvíce zvuků, interjekcí a jejich variant. startování a zvuky částí auta: *[p]ak se „shromáždil“ v jednom místě, klapla klika auta – **klk** – muži nasedli – **flt'** – zabouchli dveře – **duff, duff, duff, duff** – auto nastartovalo – **drn, drrn, drrrn, vummm, vummm** – a rozjelo se – **án, án, áááááááááá** – od hlubších tónů k vysokým (Goldflam 34), **Vrrrr... vrrrr... auto se rozjelo nečekaně prudce** (Polák 81), **Puk-puk-puk naskočil motor** (Navrátil 108)*

drnčivý zvuk při přeřazování: **Rráá! Rrrrááh!** *Tahač přeřadí s meziplynem na nižší převodový stupeň* (Milota 104)

houkavý zvuk při troubení: [dva šofěři] *Začali troubit.* **Tutů, tutů, tutů** (Čepelka 88)

temný zvuk při nárazu: *[p]řes nouzový most vede důležitá výpadová silnice:* **buch – buch, udělá na každé spáře v mostovce osobní auto** (Milota 63), *Dítě nabourá jedním autíčkem do druhého a řekne: „Džuch!“* (Svěrák 42)

zvuk při brzdění: **Huíííííííí... brzdy ječivě zaskřípaly, auto prudce zastavilo** (Polák 99)

zvuky součástí auta: **Břank! Břink!** *Takhle přece zní zavíraná dvířka služebních aut!* (Kopecký 139), **„Rrrrrruuu... chrchrchr!“** *Motor trabantu zařičel jako postřelený vepřík* (Kolmačka 219), *Otevřel dvířka pomuchlané dodávky bez kol... Mačká knoflíky palubní desky a vrčí jako motor. „Drrrrrrr..... mmmrrrrrr.....ééééémmmm.....!“* (Vorel 160), *[a]uto se ještě více naklání a nepravidelně poskakuje. Drrr, pneumatiky tlumeně narážejí po ohoblovaných kládách nedávno postaveného mostu* (Urban 109), *Osman měl velkou práci udržet vůz na silnici. Náhle se ozval pištivý zvuk. „Fííí.“ Levé přední kolo najelo na jeden z nespočetných kamenů* (Patočka 233)

požární auto a jeho signál: *[r]adostně mávaly hasičům na cestu. „Tradá, tradá! Hoří, hoří!!“* (Kopecký 18)

3.1.2 Vlák

vlak sebou hází, hen-lok, hen-lok, skáče po kolejích (Chochola 80), *[j]ezdili vlakem, k cestě patřil rytmus kol narážejících o hrany kolejnic. Todon todon...todon todon...todon todon* (Kolmačka 73), *Vlák uháněl po kolejích*

a drncal si svou stejnoměrnou písničku. *Em-ta-ta, em-ta-ta, em-ta-ta* (Zadinová 7), *A půlnoční vlak už houká před návštědlem; tak výhrůžně jako divé zvíře – hũũũ!* (Bigas 126), *Tamtadam – tamtadam – tamtadam... Probudím se, nastraším uši. Hrome, vlak!* (Kubec 12)

3.2 Přístroj

telefon: najdu telefonní sluchátko a ze seznamu navolím Romanino číslo k nim domů na pevnou. *Tút – tút – tút – Zvedni to!!* (Lanczová 96), *Zvedla sluchátko. Vytočila číslo. Tú, tú, tú* (Lejsková 45), „S tím to vyřídím sama,“ položila telefon. „*Crrrrrrrrrr!*“ „Prosím, Marie.“ (Medek 62). „*Srr. Srrr.*“ Zadní kapsa jeho kalhot začala vibrovat a do okolí se neslo vyzvánění telefonu (Hofman 17), *Píp, píp.* Zpráva na mobilu (Bryndová 114), *Tidididíí... Mobil.* (Formanová 146)

hodiny, budík: *[tjik, tik, tik, tik, něžně vrní zacementovaný budík* (Longinová 206), „*Crrrrrrr,*“ budil mě ráno budík (Vorbová 34)

fotoaparát: *[p]řipravil si fotoaparát [...]* *Klap – další obrázek* (Klíma 89)

šicí stroj:⁵ *Probudilo mě známé hrkání. Hrrr, hrrr, klik, hrrr... Aha, maminka šije* (Peterová 104)

3.3 Nástroj

zvuk pily, cirkulárky: „*Bzzzzzn,*“ dlouhý zvuk pily (Urban 34), *Uíííí. Uíííí. Zrovna jsem měl krásný sen. Takový kravál [...]. „Co tady děláte?“ křičel jsem na souseda [...]* „Á, pan Lampička, co byste potřeboval,“ usmíval se, když vypnul cirkulárku (Oupic 199)

zvuk sekery: *Lup, lup – štípe dřevo* (Navrátil 41)

3.4 Hudební nástroj

housle a jejich součást: *[v]ytáhne poslušně housle, profesionálně přejede smyčec kalafunou a počne hrát: Tááá, dááá, tááá, dááá... (Malinda 85), Brnk – to se ozvala struna* (Hurník 113)

kytara: „*Ta-tá-da-dý-dy-dy-ja-da,*“ zazní z počítače syntetická kytara (Hejma 164)

buben: *a pak prudce udeřil do bubnu: bauuuuuu* prostorem se valila zvuková vlna (Slavická 135)

helikon: *Načež se pohnul chlapík s helikonem, přistoupil ke kravám, nadul tváře a ze všech sil zatroubil trááá!* (Navrátil 33)

polnice: *Tradááá* zaječely polnice (Polák 126)

⁵ Je možno ho chápat i jako náčiní/nástroj, jak upozornil neznámý recenzent.

3.5 Polyfunkční nástroj

zvony: *(h)lasy zvonů lze rozlišit již na dálku. Pududum, Pududum – Pumbum! – Pududum, Pududum – Pumbum!* (Nuska 300)

zvonek, zvoneček: **Cink, cink, cililink...**, zazvonil zvoneček nade dveřmi (Junková b 34), *Teprve potom může všechny odložit a třikrát mohutně zazvonit cililink, cililink, cililink!* (Kraus F. 33), **Cinkilinky, cililink** dojemně a naivně přivolával táta letitým kovovým zvonkem doby, kdy oba byli mladí (Nosková 46) *Na věži kostela zvonilo poledne: klinky, klinky, klink se snášelo na Folimanku* (Slavická 124), *Zvonek břínkl cink cank* (Kopecký 11), *Oholil jsem si jednu tvář a crrr! – někdo zvoní* (Nepil 144)

3.6 Náčiní

lžíce: **Cinky canky** stříbrných lžic (Kopecký 69)

rychlé přetírání štětkou: *[p]opad štětku na bílení a přetíral je [lyže]: šups! a šups!* (Pavel 122)

3.7 Zařízení

výherní automat: **„Ratata,“** ozvala se od opuštěného zapomenutého hracího automatu slova vyplivovaných mincí (Třešňák 111)

pumpa: **Kvíííííí**, stařena v černém se pokoušela načerpat vodu do vázy, ale pumpa jen skřípala a nezabírala (Kolmačka 330)

dveře: **„Trísk!“** udělaly dveře za jeho zády a ten zvuk ho probudil (Binar 250)

3.8 Zbraň

puška: *A Karlův prst na spoušti stiskne sám od sebe, prásk!, udeří flinta* (Jareš 206), **Teka – teka – teka – teka**, štěkají jejich strojní pušky (Kraus F. 116)

samopal: *[t]o už někdo křikne „Feuer!“ i tam u domku a trrrrrrrrr! Smršť ze čtyř maschinenpistolí sklátí muže* (Jareš 127)

kulomet: *[a] pak zase ratatata, kulomet* (Jareš 120), **Rach, rach, rach, rach... rach, rach, rach, rach**, rachot Hadrabova kulometu mu málem urve ušní bubínky (Jareš 142)

jiná střelná zbraň: okazionální interjekce *tak* v dokladu *A za tím tak, tak, tak, tak. tak. Asi větší ráže* (Jareš 122), *[z]asadil nový pás do zbraně a začíná znovu střílet. Tef – tef – tef – za tátu* (Kraus F. 120), **„Bims! Pif! Paf!“** Střílel do zdiva plnou lahví (Fischerová 150)

zbraň a její natažení: *Vzápětí jeho ruka natáhne kovový závěr automatu. Cvak – má nabito* (Urban 104)

granát: *[g]ranát, když letí, si zpívá nahlas jako Pavarotti. Je to asi takhle: Fí, fíí, fííí, fíííí, prásk* (Štětina 129)

tětiva kuše a zvuk její střely: **Bdziííí... rozdrncěla se tětiva kuše** (Lev 8), **Fíí. Kolem uší mu zahučela střela z kuše** (Janusová 111)

3.9 Nádoba

pokladnička: **Cink. Otočil se za zvukem [...] Za sloupem stála pokladnička, do které věřící vhazovali mince** (Jirousek 139)

hmoždír: **Ženy zatím tloukly ve hmoždířích kávu zvláštním slavnostním rytmem, bum bum, ta ta ta bum** (Borská 76)

3.10 Další předměty, které člověk užívá jako prostředky

deštník: **Dáš si ho do kabelky, a když bude pršet, uděláš cvak, cvak, paraple se roztáhne** (Brabcová 15)

roleta: **Hrr, někde v krámě vytahují roletu** (Janský 178)

sprej: **„Šššššššššš, plop-plop-plop, ssssssssss.....!“ ozvalo se pojednou z komory. [...] No, a co si myslíte, že jsem potom objevila? Ten podlý, starý, odporný sprej** (Kejvalová 8)

koule: **Po chvíli vyšel capart s módní hračkou, dvojicí koulí na provázku [...] a bum bum přešlo v krátké trrrr** (Kolmačka 50)

řinčení řetězu: **Řetěz řinčel víc a víc, až to bylo nepříjemné, navíc v jakémsi rytmu – břřřink...břřřink...břřink, vždycky z tiššího do hlasitého** (Goldflam 96)

4. Interjekce napodobující zvuky vydávané živými tvory (vyjma člověka)

4.1 Domácí zvířata – savci

štěkot a ňafání psů: **[...] každý normální pes štěká haf, haf, toto plemeno však hau, hau** (Hromek 37), **Tu se fena lekne a vřeštivě ňafne. Pejsek se vyděsí a uskočí pryč. Ňaf? Ňaf?... Ňaf-ňaf-ňaf!...** (Kahuda 36), **Huf, huf, vrrf, drobné poštěkávání černých psů** (Houser 116)

vytí psa: **Nakonec si stoupla za dveře a srdcervoucně vyla. Haúúúú. Haúúúúúúúú... (Marouňková 160), „Hauí, hauí, mamí, kde jsi? Já se tady bojím,“ plakala jsem do hadříků** (Marouňková 6)

vrčení psa: **„Vrrrrr hauuuuf ňaf, ňaf ňaf“ vyjela jsem prudce po té darebačce** (Marouňková 99), **„Uííí vrrr!“ „Co to máte za chrániče na tlamách“** (Mahlerová 31)

kočka: **Rozhlédl se, jestli někdo neposlouchá. „Pěkně smolný den, černá kočka přes cestu hned po ránu.“ „Mňauuu.“** (Váchal 41), **„Mňau!“ do pokoje se přimňoukala mourovatá kočička** (Kavurová 235)

králík: **Tráva se třese pářením ostríhaných, doruda uplakaných králíků, Dup, dup, dupity dup** (Kopecký 271)

4.7 Polní a lesní ptáci – pěvci

drozd: „**Crrrlkliklik. Crrrlík.**“ *Víboh se pousmál a řekl trpce: „Cvrčala, Drozd cvrčala.“* (Šuleř 170)

kos: *Zvláště kosi byli vytrvalí. „Pui, pui,“ ozývalo se v korunách stromů* (Urban 95)

strnad: *Zároveň naslouchám ptačímu zpěvu, tesklivé **ci-ci-cici-cííí** patří patrně mladému, ještě mutujícímu strnadovi* (Putík 31)

vrána, havran: *V topolech u řeky skuhraly vrány. „Huaaaauuu!“* (Kolmačka 329), „**Krákráááá!**“ *vřeští vrány v černých korunách* (Kolmačka 464), *Nebem kroužili černí havrani, **krááá, krááá** – zvuk dřevěných řehtaček o Zeleném čtvrtku* (Slavická 10)

straka: **Ča ča ča.** „*Hele straky!*“ *zaradoval se baron* (Vostrá 19)

4.8 Vodní ptáci

volavka: *[v]olavka [...] Mává vítězně širokými křídly a povzbudivě mě volá k sobě nahoru vítacím pokřikem: **Kvá kvá kvá kva kva kva*** (Jirousová 40)

racek: „**Pi-tááá, pi-tááá,**“ *křičí rackové* (Štroblová 155)

4.9 Lovní ptáci

hrdlička: *[a] proměnila tak práškový cukr ve vrkání hrdliček. **Cůkrů.*** (Kraus I. 357), *Na okenní římse bublala stará známá hrdlička. Opakovala pořád to samé: **hu hů hu hu hů hu*** (Prudičová 130)

syčení labutě: *Z hladiny se ozvalo ošklivé, varovné zasyčení. „Sssssssssssssssss“.* *Fuj, velký labuťák se po mně hnal* (Marounková 116)

4.10 Draví ptáci

sýček: *[o]dpovídá mu jiný sýček: „Vahahava-hú! **Hú, hú!**“* (Hofmeister 125), *Najednou se mi za okny ozvalo **Půůůjd’, půůůjd’, půůůjd’** – aha sýček* (Žídková 186)

výr: *[a] odjinud volá oběma výr své táhlé: „Šu-ú-hu-hú! **Šu-ú-hu-hú!**“* (Hofmeister 125)

4.11 Obojživelníci

žába: *Z dáli už nás vítá tlumené hluboké „kvuak-kvuak“, přijdeme-li blíže, přidá se k němu žabí váhavé hemžení* (Ptáček 68)

4.12 Členovci

včela: „*Hele, včelka, **bzzz,***“ *vyloodil na rtech zvuk včely* (Pásek 59)

6. Onomatopoické interjekce na druhou

Onomatopoické interjekce na druhou jsou takové interjekce, kdy jeden produktor napodobuje jiného produktora – člověk napodobuje sirénu: *Satan si rukou podržel nos, rukou zatahal ve vzduchu a zaimitoval lodní sirénu: „Húúúúú, húúúúú...“* (Váchal 121), srdce napodobuje budík: *Její srdce drnčelo, jako když zvoní starý mechanický budík: Rrrrrrrrrrrrrrrrr!* (Balabán 119).

7. Závěr

Onomatopoické interjekce v současné české próze napodobují nejčastěji zvuky dopravních prostředků a dále zvuky nejrůznějších zbraní. Tato próza je na rozdíl od minulosti méně často z venkovského prostředí, což se odráží na menším výskytu některých interjekcí (např. u domácích zvířat a ptáků). Jsou zde však interjekce pro zpěvné ptáky, které ve Slovníku spisovného jazyka českého někdy nenacházíme. V excerpované současné próze užívají nejvíce onomatopoických interjekcí P. Kolmačka, I. Kopecký a J. Urban.

Některé zvuky mají v próze více interjekcí, než které jsou uváděny ve Slovníku spisovného jazyka českého (např. hvízdnutí člověka), jiné interjekce tento slovník vůbec neuvádí (např. *hejk* pro škytání, *hrm* pro odkašlání, *čách* pro pleskavý zvuk lidského těla v něčem řídkém, *puk* pro startování auta, *píp* zvuk zprávy mobilního telefonu, některé interjekce u zbraní atd.). Tyto interjekce a možná ještě další by v připravovaném Akademickém slovníku současné češtiny asi měly být zaznamenány. Naprostá většina interjekcí využívá pro napodobení zvuků hlásky, nepatrně je paralingválních zvuků (např. u člověka mlaskání). Spisovatelé svou invencí však subjektivně vytvářejí především grafickou variantnost onomatopoických interjekcí, dále řadu interjekčních okazionalismů (např. *ojing* jako zvuk prasete) a neartikulovaných napodobení zvuků (např. u člověka šoupání nohama, některé zvuky auta, vytí šelmy, řev opice). Je na zvážení autorů Akademického slovníku současné češtiny, zda i tyto interjekce uvádět, či neuvádět.

Uvedená klasifikace interjekcí představuje systém z hlediska produktorů, nikoli systém jazykový. Jde ovšem jen o sondu do velmi rozsáhlé problematiky onomatopoických interjekcí v současné češtině, protože náš materiál je omezen jen na nejsoučasnější českou prózu. Stranou jsme nechali onomatopoické interjekce v jiných jazycích. V budoucnu bude třeba ve výzkumu onomatopoických interjekcí pokračovat.⁷

⁷ Děkuji oběma neznámým recenzentům za cenné připomínky k první verzi článku.

Excerpovaná současná česká próza⁸

Bahounek, T., S pochodní v zubech, Brno 2008 – *Balabán, J.*, Jsme tady, Brno 2006 – *Bigas, J.*, Místečko, 2010 – *Binar, I.*, Sedm kapitol ze života Václava Netušila, 2000 – *Borská, I.*, Doktorka z domu Trubačů, 2012 – *Boučková, T.*, Když milujete muže, Ostrava 1995 – *Boudník, J.*, Věže. příběh 11. září, 2011 – *Brabcová, E.*, Žena, s. r. o., 2006 – *Bryndová, J.*, Máslo na hlavě, 2002 – *Brzáková, P.*, Až odejdu za horu, 2004 – *Březinová, A.*, Nehodná dcera rodu Smiřických, Brno 2008 – *Cajthamlová, M.*, Láska z plakátu, 2007 – *Cerha, V.*, Zoo – obchod U Kolouška, 2009 – *Čepelka, M.*, Bezdětný otec a syn, Řitka 2010 – *Dvořák, L.*, Jak hromady pobitých ptáků, 1998 – *Emingerová, D.*, Něžná tygřice, 2009 – *Fischerová, S.*, Zázrak, 2005 – *Formanová, M.*, Trojdílné plavky, 2007 – *Frybort, L.*, Praotcové, 2001 – *Goldflam, A.*, Osudy a jejich pán, 2005 – *Hejma, O.*, Americký blues, 2013 – *Hofman, R.*, V říši opice a hada, 2010 – *Houser, P.*, Sběratel měst, 2009 – *Hromek, J.*, Chyťte si toho psa!, 2005 – *Hrubý-Žluták, J.*, Ptáci od Jákoba, 2002 – *Hudečková, E.*, Tajemství pražského šotka, 2006 – *Hurník, I.*, Fialový notýsek, 2008 – *Chaun, I.*, Večeře u maharadži, 1998 – *Chochola, V.*, Děti z krechtů, Brno 2005 – *Janota, M.*, Všechno, co vidím, 2009 – *Jansa, P.*, Mizerové, Olomouc 2004 – *Janský, F.*, Nebeští jezdci, 1990 – *Janusová, J.*, Kameník krále Vladislava, Karviná 1996 – *Jareš, A.*, Mýlka, 2006 – *Jinová, Š.*, Letní láska, 2008 – *Jiráň, J. Palla, M.*, Ve znamení hada. Praha 1994 – *Jirousek, T.*, Kataplexie, 2007 – *Jirousová, V.*, Krajina před bouří, 1998 – *Junková, Š. a.*, Intimníček 2, strasti a slasti dospívání. Libeznice 2006 – *Junková, Š. b.*, Zachraň mě, lásko, Liberec 2006 – *Kahoun, J.*, Řeka v barvě nebe, Horní Bříza 2002 – *Kahuda, V.*, Proudý, Brno 2001 – *Kautman, F.*, Jak jsme s Jackem hledali svobodu, 1996 – *Kavurová, H.*, Toxický squat, 2008 – *Kejvalová, T.*, Směju se a (ne)pláču, Ústí nad Orlicí, 2004 – *Klíma, J.*, Nespouštěj se s nikým, kdo je potrhlejší než ty, 2000 – *Klobouk, J.*, Americká žena a jiné povídky, 2008 – *Kočí, P.*, Odložené životy, 2004 – *Kolářek, L. Y.*, Císařovna musí zemřít, Brno 2008 – *Kolár, J.*, Tajné pláže, Třebíč 2009 – *Kolmačka, P.*, Stopy za obzor, 2006 – *Kopecký, I.*, Čas hříchů, Havlíčkův Brod 2007 – *Korbička, V.*, Sázkář, 2001 – *Kratěna, J.*, Poslední zlato z Yukonu, 2009 – *Kraus, F. R.*, Kat beze stínu, 2000 – *Kraus, O. B.*, Vepři ve při, 1993 – *Kraus, I.*, Malá rodina a jiná zemětřesení, 1998 – *Křivánek, R.*, Země strašidel, Brno 2009 – *Kubátová, T.*, Čas odpouštění, 2011 – *Kubec, V.*, Kde olivy dozrávají..., 2003 – *Kuras, B.*, Deník viruse aidsu, 2001 – *Lanczová, L.*, Doteky noci, 2004 – *Lejsková, P.*, Příběh ty a já, 2005 – *Lev, F.*, Krvavý Karlštejn, 2005 – *Longinová, H.*, Kočka v kleci, 2009 – *Macků, I.*, Řekni mi svoje znamení, 2011 – *Macura, O.*, Netopýři, Zlín 2009 – *Mahlerová-Šustková, S.*, Přes kočičí hřbet, 2009 – *Malinda, J.*, Polopravdy, čtvrtpravdy a celolži, 2003 – *Marounková, H.*, Cesta ho hlubin psí duše, České Budějovice 2008 – *Mařák, M.*, Nářez, Brno 2001 – *Medek, R.*, Železná panna, 2001 – *Micka, P.*, Trávy a alkoholy, 2005 – *Milota, K.*, Dáblův dům, 1994 – *Moučková, M.*, Attilův bojovník, 2007 – *Navrátil, B.*, Cesta slepého koně, Šenov u Ostravy 1999 – *Němcová, H.*, Jeden život navíc, 2011 – *Nepil, F.*, Satan s prstenem, 1996 – *Nosková, V.*, Ještě se uvidí, 2009 – *Nuska, B.*, Malé příběhy, 2009 – *Olmer, V.*, Nač se bát Frankensteinů, 2007 – *Oupic, M.*, Mozek v plamenech, 2006 – *Pásek, J.*, Tančili jsme Holanďana, Brno 2006 – *Patočka, K.*, Commandos, 2009 – *Pavel, O.*, Jak šel táta Afrikou, 1994 – *Peterová, Z.*, Dvojčata se mají. Jsou dvě, 2002 – *Polák, J.*, Vítek, R., Vlnobití, 2005 – *Prudičová, I.*, Jen pár obyčejných týdnů, 2006 – *Ptáček, J.*, Koupání s hrochem, Třebíč 2010 – *Putík, J.*, Plyšový pes, 1996 – *Rambousek, V.*, Protistátní román, 2010 – *Rucká, R.*, Bestseller o životě, 2004 – *Rýgl, A.*, Výjimečný stav, 1995 – *Slavická, M.*, Povídky jamrtalské, 2010 – *Svěrák, Z.*, Povídky, 2008 – *Svoboda, I.*, Někdo se

⁸ Místo vydání je uvedeno jen tehdy, nebyla-li jím Praha. Užívá-li se jiného než prvního vydání, uvádí se také rok 1. vydání v závorce.

